

ДІЯЛЬНІСТЬ Е. БЕНЕША НА ПОСАДІ ПРЕЗИДЕНТА ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (1946-1948 РР.)

У статті проаналізовано діяльність Е. Бенеша на посаді президента Чехословацької республіки у 1946-1948 рр. Акцентовано, що внутрішня політика Е. Бенеша концентрувалася на економічній сфері. У зовнішній політиці президент Е. Бенеш намагався втримати баланс між Заходом і СРСР.

Ключові слова: Бенеш Е., політична історія, Чехословаччина.

Inna Nikolina, Yulia Tikhonenko

The article analyzes the activity of E. Benes as the president of the Czechoslovak Republic in 1946-1948. It is emphasized that the internal policy of E. Benes was concentrated on the economic sphere. In foreign policy, President E. Benes tried to maintain a balance between the West and the USSR.

Key words: Benes E., source, political history, Czechoslovakia.

Після звільнення Чехословаччини від нацистських загарбників, Е.Бенеш першочерговими завданнями вважав відновлення та переведення на мирні рейки господарства країни, врегулювання міжнаціональних відносин та досягнення громадянської згоди в суспільстві, яка була розхитана критичними ситуаціями воєнного часу. Та попри всі перемоги та поразки, під час своєї політичної діяльності і президентства, Е. Бенеш не зміг втримати Чехословаччину на демократичних засадах і передбачити руйнівні наслідки, які потягне за собою співпраця з СРСР. Але в жодному разі не можна знецінювати всіх його попередніх заслуг та досягнень у проголошенні та побудові незалежної Чехословаччини.

Проблема діяльності Е. Бенеша є доволі дискусійною через неоднозначний вплив його рішень на долю повоєнної Чехословаччини. Серед сучасних дослідників, які займались даною проблемою варто виокремити праці D. Smutný [1], P. Мокрика [2], M. Knotová [3].

Джерельною базою дослідження стали мемуари особистого секретаря Е. Бенеша Е. Таборського [4] та спогади шведської журналістки Амелі Поссе Браздової [5].

Метою статті є дослідження діяльності Е. Бенеша на посаді президента Чехословацької республіки (1946-1948 рр.).

Е. Бенеша одностайно було обрано президентом Третьої Чехословацької Республіки 20 червня 1946 р. [6, с. 1]. 2 липня було призначено новий уряд, у якому прем'єр-міністром став К. Готвальд, міністром закордонних справ знову став Я. Масарик, міністром

оборони – генерал Л. Свобода [1, с. 30]. Е. Бенеш не полишив наміри встановити зв'язки із Заходом. З цією метою в червні 1946 р. він відправив до Парижа проект союзного договору, який передбачав допомогу проти будь-якої країни, яка приєдналася до Німеччини в акті агресії. Французи надали свою відповідь у вигляді поправок до договору, але зробили це із затримкою в 11 місяців, що виявилось фатальним для проекту, адже за цей час відносини між СРСР і західними країнами різко погіршилися, і чехословацькі комуністи, які раніше були не проти цього альянсу, тепер стали його противниками [4, с. 221].

Е. Бенеш, бачачи як радянська влада все більше шириться його країною, в червні 1947 р. сказав своєму секретареві Е. Таборському наступне: “Я борюся за час. Ми зможемо врятуватися лише за умови, якщо радянський наступ буде зупинено величезною демонстрацією сили з боку Заходу. Росіяни зроблять все можливе аби розширити та зміцнити свою владу над Німеччиною та всією Центральною-Східною Європою в найближчі місяці, до того, як їх остаточно зупинять. Якщо нам вдасться протриматися до наступного літа чи осені, то головна небезпека залишиться позаду” [4, с. 222].

Наприкінці 1947 р. Е. Бенеш був впевнений у тому, що Чехословаччина залишиться демократичною країною. Таке переконання було зрощено двома серйозними невдачами комуністів восени 1947 р. та січні 1948 р. Перша, пов'язана з усуненням впливового прокомуніста З. Фірлінгера з посади голови Чехословацької соціал-демократичної партії, що призвело до відновлення незалежності цієї партії від комуністів. Друга невдача, полягала в тому, що результати опитування, яке проводив контрольований комуністами Інститут дослідження громадської думки, показали, що на парламентських виборах, які невдовзі мають відбутися, голоси комуністів можуть зменшитися на 25% порівняно з виборами 1936 р. [4, с. 222-223].

Розмовляючи у листопаді 1947 р. з американським послом Л. Штайнгардом, Е. Бенеш запевняв його у тому, що «переломного моменту досягнуто», і комуністи вже не переможуть [4, с. 223]. Та насправді, Е. Бенеш помилявся, адже політична напруга в цей час радикально зростала. До того ж, Комуністична партія Чехословаччини в цей період активно проводила мітинги, посилювала мілітаризацію заводських та народних міліцій, активно працювала інформаційна служба та пропаганда [2].

13 лютого в уряді виникла суперечка щодо чистки керівництва Служби національної безпеки, а потім і поліції. Міністр внутрішніх справ В. Носек звільнив некомуністичних керівників празької поліції. Навіть всупереч голосам комуністів, уряд зрештою прийняв постанову, яка зобов'язувала В. Носека зупинити дію цього розпорядження. 17 лютого на засіданні уряду мав звітувати В. Носек, але у результаті, він просто не прийшов. Тому лідери націонал-соціалістів, Народної партії

та Демократичної партії домовилися, що якщо резолюцію від 13 лютого, не буде виконано, то їхні міністри не будуть присутні на наступних засіданнях уряду та подадуть у відставку, в разі подальшого ігнорування комуністами їхніх вимог. Вони спиралися на підтримку соціал-демократії та президента Е. Бенеша, який міг відмовитися від відставки, або, у разі відставки більшості міністрів, сформував офіційний уряд і призначити нові вибори. Проте комуністи не змінили своєї позиції, адже насправді, вони вирішили використати урядову кризу, задля захоплення влади в країні [7].

25 лютого президент Е. Бенеш прийняв відставку 14 міністрів та призначив нових, прокомуністичних міністрів, запропонованих К. Готвальдом. На цей крок, він змушений був піти через низку обставин, серед яких, не останню роль відіграла відсутність міцних міжнародних зв'язків. Сусідні держави перебували під впливом Москви, а західні держави, майже не цікавилися справами Чехословаччини. Переговори з Францією влітку 1947 р. щодо нового союзницького договору звучали безнадійно, оскільки французький уряд боявся бути втягнутим у московський блок. З іншого боку, він боявся військової реакції Радянського Союзу. Збройні сили, підпорядковані комуністичній партії, погрожували спровокувати громадянську війну, яка видавалася президенту найбільш безпосередньою небезпекою, ніж призначення нових міністрів. «Ми були за два кроки від жахливої безодні громадянської війни, щодо результатів і закінчення якої все одно не можна було сумніватися, і мій обов'язок як президента було запобігти чомусь подібному», - сказав він секретареві В. Сикорі [8, с. 33.]. Е. Бенеш хотів, щоб суперечка була вирішена конституційним шляхом, тобто через парламент. Його сподівання на активну підтримку від керівників демократичних партій, генералів, легіонерів не справдились.

Ще 27 лютого Е. Бенеш підготував заяву про відставку, але все ж, передумав йти, бо мав надію, що на своїй посаді він міг би хоч трохи вплинути на комуністів, щоб вони не поводитися агресивно [3, с. 51]. Але згодом сталася подія, яку Е. Бенеш був не в змозі стерпіти - прийняття нової конституції 9 травня 1948 р. Цей Конституційний акт ґрунтувався на комуністичній ідеології, і повністю суперечив демократичним переконанням Е. Бенеша. Вже в преамбулі закону зазначається, що чехословацький народ твердо налаштований будувати свою державу, як народно-демократичну, що забезпечить мирний шлях до соціалізму. Відповідно до статті XII економічна система Чехословаччини базувалася на націоналізації надр, промисловості, оптової торгівлі та фінансів, на власності на землю за принципом «земля належить тому, хто на ній працює». Вся економічна діяльність контролювалася державою через єдиний економічний план [9].

«Коли я відмовився підписати нову конституцію і подав у відставку, нашій нації та всьому світу мало бути зрозуміло, що це був

вияв протесту», – згадував Е. Бенеш [3, с. 51]. *Та навіть під час такого рішучого кроку, Е. Бенеш пішов на поступку комуністам, адже оголосив про своє рішення 3 травня, але на прохання К. Готвальда офіційно подав у відставку 7 червня.* Крім того, в листі про зречення головною причиною зречення став тяжкий стан здоров'я, але насправді, першопричиною була саме принципова незгода з конституцією [3, с. 51].

Після свого зречення, незадовго до смерті, Е. Бенеш висловив свою думку про комуністів у листі до своєї знайомої А. Поссе-Браздової: «Довгий час я вірив, що принаймні він (К. Готвальд), мені не бреше. Але тепер я знаю, що вони всі без винятку однакові, що брехливість притаманна всім комуністам, особливо російським. Найбільшою моєю помилкою було те, що я довго не хотів вірити, що Й. Сталін холоднокривно і цинічно брехав і в 1935 р., і пізніше, а обіцянки які він давав, були нічим іншим як цілеспрямованою брехнею» [5, с. 14].

14 червня Національні збори одногolosно обрали новим президентом К. Готвальда [10, с.232-235].

Таким чином, після повернення до Праги Е. Бенеш офіційно був поновлений на посаді президента, але характерним було те, що його контроль над становищем ЧСР, зменшувався в міру посилення влади комуністів в уряді. Внутрішня політика Е. Бенеша концентрувалася головним чином на економічній сфері. У зовнішній політиці, президент Е. Бенеш намагався втримати баланс між Заходом і СРСР. Через відсутність належної консолідації між Е. Бенешем і некомуністичними партіями, а також неготовність прихильних до президента військових організацій надати належного опору збройним загонам комуністів, Е. Бенеш змушений був прийняти відставку міністрів та, по суті, передати всю владу в країні у руки Комуністичної партії. Але навіть після такої фатальної для долі Чехословаччини події, Е. Бенеш не зрікся посади президента і все ще сподівався, що зможе пом'якшити політику комуністів. Але остаточну крапку у цих сподіваннях поставила травнева Конституція, що стала виразом чехословацької демократії та головною причиною відходу Е. Бенеша у відставку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Smutný, David. Československo-sovětské vztahy v letech 1945-1948: bakalářská práce: 22.04.2016. Golčův Jeníkov, 2016. 51 s.].
2. Мокрик, Радомир. Лютнева драма президента Е. Бенеша. 13.02.2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/02/13/157027/>
3. Knotová, Markéta. Edvard Beneš a jeho postoj vůči Rusku/SSSR v letech 1918–1948: Bakalářská práce: Praha, 2014. 60 s.
4. Taborsky, Edward. President Edvard Beneš: Between East and West 1938-1948. Stanford: Hoover Institution Press, 1981. 299 p.

5. Z dopisu A. Posse Brázdové E. Táborskému o návštěvě v Sezimově Ústí 19. 08. 1948. Brázdová, S. 13-16. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://miladahorakova.cz/files/ml/KMH_ML_4_2016.pdf
6. Dr Beneš jediným kandidátem Národní fronty // *Rudé právo. Praha, 19.06.1946.* № 142. S. 1-2.
7. Grygera, Filip. Vítězný únor 1948: Převrat, který na 40 let uvrhl zemi do temnoty. 25.02. 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www-seznamzpravy-cz.translate.google/clanek/magazin-historie-vitezny-unor-1948-226286?noredirect=1&_x_tr_sl=cs&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc
8. *Kaplan, Karel. Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. 174 s/
9. Článek XII. ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky. Режим доступу: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-150#cl12>
10. Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ "Нілан - ЛТД", 2017. 467 с.

Дмитро Каліберда, Юрій Зінько

СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛІ ВІННИЧЧИНИ У ПЕРІОД АНТИЦЕРКОВНОЇ КАМΠΑНІЇ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ЗЛАМІ 1950-Х-1960-Х РР.

У статті акцентовано увагу на основних віхах хрущовської антирелігійної кампанії кінця 1950-х – початку 1960-х рр. крізь призму впливу на священнослужителів різних релігійних деномінацій Вінницької області.

Ключові слова: релігійно-церковна політика, антирелігійна кампанія, Вінницька область, священнослужителі.

Dmytro Kaliberda, Yurii Zinko

PRIESTS OF VINNICHCHINA IN THE PERIOD OF THE ANTI-CHURCH CAMPAIGN OF THE SOVIET GOVERNMENT IN THE LATE 1950-1960-X

The article examines the main milestones of Khrushchev's anti-religious campaign of the late 1950s and early 1960s through the lens of influence on clergymen of various religious denominations in the Vinnytsia region.

Key words: religious and church policy, anti-religious campaign, Vinnytsia region, clergy.

Вивчення локальної історії України, її окремих аспектів та компаративний аналіз історичного контексту – важлива наукова проблема, що покликана заповнити лакуни історії України. Окрім того, біографічні дослідження на тлі історичних подій «олюднюють» історію,